

Прагматичний потенціал епітета в художньому тексті

Онопрієнко Тетяна Миколаївна, канд. філол. наук, доцент

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Актуальність обраної теми зумовлена зростанням інтересу лінгвістів до дослідження аксіологічних засобів мови в руслі антропоцентричного підходу до розробки мовної картини світу, адже саме елементи тропіки як складової мовної системи віддзеркалюють хід і механізми світосприйняття та накопичення отриманого досвіду в мові. Незважаючи на велику кількість праць, присвячених тропам, зокрема епітету (див. праці С.В. Ільїнського, Т.Г. Хазагерова, О.О.Потебні, О.М.Веселовського, І.Р.Гальперіна, Ю.М.Скребнева, О.М.Мороховського, В.А.Кухаренко та ін.), деякі проблеми ще не одержали належного висвітлення та вимагають уточнення. Серед важливих питань, які потребують поглибленого вивчення, слід зазначити роль епітетів у вирішенні проблем філологічної інтерпретації текстів різної жанрової категорії. Метою даної статті є аналіз ролі епітетів у реалізації прагматичної скерованості художнього тексту.

Вирішальну роль у формуванні єдності тексту належить задуму його автора. Задум охоплює текст в цілому – від початку до кінця, впливаючи на його структурні властивості. Сміслові зв'язки проникають не тільки в структуру речень, але і з'єднують речення між собою.

Загальноновизнаним є положення про те, що для тексту фактором, який конструє його, виступає не стільки тема, скільки комунікативне завдання, тобто рішення відправника повідомлення або, іншими словами, прагматичний аспект.

Згідно з лінгво-прагматичною концепцією В.Л. Наєра, мовна прагматика являє собою „осередок впливового потенціалу тексту” [8, с. 9]. Прагматика

тексту нерозривно зв'язана з його адресованістю і з усіма іншими його аспектами, категоріями і типами інформації [1, с. 93; 5, с. 39; 4, с. 55].

Серед усіх видів інформації, що містяться в тексті, особливо важливе значення має змістовно-підтекстова інформація, яка утворюється на стику змістовно-фактуальної та змістовно-концептуальної інформацій. Це – прихована інформація, яку отримує реципієнт завдяки здатності одиниць мови породжувати асоціативні та коннотативні значення [6, с. 48; 2, с. 33].

За справедливим твердженням М. С. Ретунської, „критерієм наявності у мовній одиниці прагматичного аспекту є експресивний (прагматичний) ефект, який розуміється як реалізація деякої іллокутивної сили, що націлена на емоційний вплив” [9, с. 229]. В якості прагматично-орієнтованих лексичних одиниць у тексті насамперед виступають аксіологічні прикметники у стилістичній функції епітета [7, с. 9; 3, с. 19-21].

Прагматичні можливості епітета використовуються по-різному, в залежності від стилю автора художнього твору.

Прикладом майстерного використання епітетів для реалізації прагматичної установки автора є роман одного з визнаних майстрів британської прози ХХ століття Олдоса Хакслі „Жовтий Кром”.

Роман представляє цілу галерею персонажів. Портретизація пожвавлена гострим пером письменника-сатирика, всі образи глибоко індивідуальні і неповторні. Часто портрет дається на «речовому» тлі, який більш повно розкриває образ персонажа:

*Mr. Bodiham was sitting in his study at the Rectory. The nineteenth-century **Gothic** windows, **narrow and pointed**, admitted the light **grudgingly**; in spite of the brilliant July weather, the room was sombre. **Brown varnished** bookshelves lined the walls, filled with row upon row of those thick, **heavy** theological works which the secondhand booksellers generally sell by weight. The mantelpiece, the overmantel, a **towering** structure of **spindly** pillars and little shelves, were **brown and varnished**. So were the chairs, so was the door. A **dark red-brown** carpet with patterns covered the*

*floor. Everything was **brown** in the room, and there was a curious **brownish** smell* [10, p. 180].

До того, як читач познайомиться з містером Бодіхемом, кровожерливим священиком-фанатиком, що викликає Божу кару на свою нерозумну паству, автор описує обстановку, що оточує Бодіхема, похмуру і гнітючу. Означення Gothic, narrow, pointed, towering, spindly, heavy стають у цьому контексті епітетами, що створюють колорит готичного середньовіччя. Гнітюче враження залишає темна гама кольорів коричневого і багряно-коричневого. Суттєву роль відіграє і означення varnished, яке також виконує в контексті функцію епітета, підкреслюючи холодну бездушність обстановки.

Далі автор переходить до портретизації Бодіхема:

*In the midst of this brown gloom Mr. Bodiham sat at his desk. He was the man in the **Iron Mask**. A **grey metallic** face with **iron** cheek-bones and narrow **iron** brow; **iron** folds, **hard and unchanging**, ran perpendicularly down his cheeks; his nose was the **iron** beak of some thin, delicate bird of rapine. He had **brown** eyes, set in sockets rimmed with iron; round them the skin was **dark**, as though it had been **charred**. Dense **wiry** hair covered his skull; it had been **black**, it was turning **grey**. (...) His jaws, his chin, his upper lip were **dark, iron-dark**, where he shaved. His voice, when he spoke and especially when he raised it in preaching, was **harsh** like the grating of **iron** hinges when a seldom-used door is opened* [10, p. 80-81].

У цьому портреті важливу роль відіграє епітет iron, який містить як сему твердості металу, так і сему кольору, вступаючи таким чином, з одного боку, в тематичний ряд iron, metallic, hard and unchanging, wiry, harsh, і з іншого – в тематичний ряд гама кольорів: iron, iron-dark, dark, charred, black, brown. Такі епітети в поєднанні з метафорами і порівняннями створюють гротескний образ персонажа.

В тексті роману багато okazionalnih епітетів, які сприймаються як унікальні семантичні асоціації, що дозволяє досягти високого ступеня образності, емоційності та оціночності.

Звертає на себе увагу широке вживання прямих і непрямих компаративних епітетів, в конфігурації яких експліцитно виражені суб'єкт і об'єкт порівняння. Останнє може ґрунтуватися на подібності форми, кольору, фактури і т.п.: *doll-like face, face of brass, torso of black polished marble, cheeks of a great ripe peach* та ін. Одним з улюблених прийомів автора є порівняння характеру, зовнішності, манер персонажів з подібними ознаками тварин, птахів, рептилій і т.п., наприклад, *leonine head, cat's smile, swan-like neck, saurian hand, hands of a crocodile*.

В тексті роману зустрічаються цікаві випадки вживання метонімічного епітета, де визначальне слово, і слово, що визначається, не уподібнюються, а зіставляються на основі суміжності понять (звичайно як частини і цілого), наприклад, *puzzled wrinkles, the lazy curves of her body, the grave, polite hat*, а також оксюморонного і гіперболічного епітетів: *the baleful splendours, those ageless unchanging men* і т.п.

Автором широко використовуються епітети в постпозиції, що складаються з декількох компонентів. Такі епітетні ланцюжки особливо привертають увагу читача, вони емоційно забарвлені і естетично дієві:

His grey bowler hat, smooth, round, and motionless in the midst of a moving sea, was an island of aristocratic calm [10, p. 21].

There was the library, cool, spacious, and dark, book-lined from floor to ceiling, rich in portentous folios (He would keep its sensibility intact and virgin) [10, p. 39].

Палітра епітетів у романі надзвичайно різноманітна. І все ж головною прагматичною установкою автора є іронія і гротеск. Тому цілком закономірна наявність в романі великої кількості **іронічних епітетів**. У них слово вжите в значенні, яке протилежне звичайному за своїми коннотаціями. У певному контексті іронічний епітет виражає, як правило, не позитивну, а негативну оцінку:

Priscilla, in her royal toque, was encouraging the villagers [10, p. 215].

... and she invested her money scientifically, as the Stars dictated [10, p. 42].

... *the name of Lapith will be preserved and our rarer and more delicate race transmitted through the generations* [10, p. 116].

Яскраві штрихи до сатиричних портретів персонажів додають **автономасійні епітети**:

*In old age - Though - though it was difficult to imagine Ivor old - he might grow to have **an Iron Ducal grimness*** [10, p. 130].

*The seeds of Julius's courage and compelling energy of **August's prudence**, of the libidinousness and cruelty of Tiberius, of Caligula's folly, of Nero's artistic genius and enormous vanity, are all within me* [10, p. 132].

Слід відзначити ще одну важливу особливість вживання епітетів у романі – звукові повтори в епітетних конфігураціях, що сприяють підвищенню експресивності образу та його «закріпленню» в свідомості читача:

brilliant, pale, improbably blue; a tenuous, tremulous, pale membrane; a beady bright regard; dented, dimpled, wimpled; gay and gadding existence i m.n.

Таким чином, роль епітета в реалізації прагматичної установки автора дуже значна. Взаємодіючи з іншими тропами, фонетичними і стилістичними засобами експресивності, епітети допомагають створювати яскраві, незабутні образи персонажів твору і предметів довколишньої дійсності.

Актуальність вивчення тропіки як системно-структурного утворення (функціонально-семантичного макрополя) та її системоутворюючого центру – епітета – зумовлює перспективи подальших досліджень у цій галузі стилістики.

Значний інтерес матимуть дослідження, присвячені еволюції прагматичного потенціалу епітета в історії англійської художньої літератури (прози і поезії) на прикладі індивідуальних авторських стилів: зростаюче вживання оказіонально-асоціативних епітетів, розвиток синкретичності, структурні інновації тощо.

Список використаних джерел:

1. Азнаурова Э.С. Прагматика художественного слова. – Ташкент: Фан, 1988. – 122 с.

2. Баженова И.С. Прагматическая функция обозначения эмоций в художественном тексте // Прагматика и логика дискурса. – Ижевск: Изд-во Удмуртского гос. ун-та, 1991. – С. 30-37.
3. Борисова Т.С. Експліцитні мовні засоби реалізації образу стереотипного персонажа в художньому тексті пригодницького твору (на матеріалі англійської мови) // Записки з романо-германської філології ОДУ. – Вип.6. – Одеса: Латстар, 2000. – С.17-28.
4. Водяницька Ю.П. Метафора та лінгвокогнітивні характеристики в аспекті адресованості художнього тексту // Вісник КДЛУ. – Серія “Філологія”. – Вип. 1. – Київ, 1997. – С.54-64.
5. Воробьёва О.П. К вопросу о таксономии адресата художественного текста // Текст и его категориальные признаки. – К.: КГПИИЯ, 1989. – С.39-46.
6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования. – М.: Наука, 1981. – 138 с.
7. Гладь С.В. Емотивність художнього тексту: семантико-когнітивний аспект: Автореф.дис...канд.філол.наук. – К., 2000. – 19с.
8. Ільченко О.М. Про жанрову варіативність англійської наукової статті // Мовні і концептуальні картини світу. – К.: Вид-во КДУ ім. Т.Шевченка, 1999. – С. 125-127.
9. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика. – Нижний Новгород: Изд-во Нижегородского ун-та, 1996. – 272 с.
10. Huxley A. Crome Yellow. – М.: Progress Publ., 1976. – 278 p.